

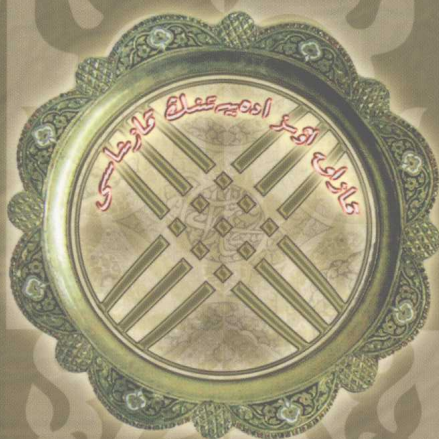
تالارنىڭ ئۆزىدە بىر تىنچلىق قازىنىشى

كۆي ئۆزىدە

1

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

ISBN 978-7-228-12604-0

9 787228 126040 >

定价：12.00元

كۆي اگسۇدارى

1

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

۲۰۰۹ ۋىرجى

图书在版编目(CIP)数据

哈萨克民间文学大典·冬不拉曲传说.1: 哈萨克文/ 哈布拉德, 胡阿尼什, 古丽娜尔 编. — 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2009.6

ISBN 978 — 7 — 228 — 12604 — 0

I. 哈... II. ①哈...②胡...③古... III. ①哈萨克族 — 民间文学 — 作品综合集 — 中国 — 哈萨克语(中国少数民族语言) ②哈萨克族 — 民间故事 — 作品集 — 中国 — 哈萨克语(中国少数民族语言)
IV. I277

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2009)第 086625 号

责任编辑:赛力克
校 对:哈力木拉提
封面设计:夏提克

哈萨克民间文学大典— 冬不拉曲传说 (哈萨克文) (1)

哈布拉德、胡阿尼什、古丽娜尔 编

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码: 830001)

新疆新华书店发行

新疆八百印务有限公司印刷

880×1230 毫米 32 开本 6.25 印张

2009 年 6 月第 1 版 2009 年 6 月第 1 次印刷

印数: 1 — 3000

ISBN 978 — 7 — 228 — 12604 — 0 定价: 12.00 元

از ۇلتلاردىڭ تاڭداۋلى كىتاپتارىن شىعارۋعا ارناالغان مەملەكەتتىك قارجى ارقىلى دەمەلگەن نىشان

全国少数民族出版资金资助项目

جاۋاپتى رەداكتور: سەرىك باقىمتقان ۇلى
كوررەكتور: قالمۇرات جارمۇقامەت ۇلى
مۇقابسىن جوبالاعان: شاتتىق اڭسا

قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ قازىناسى —

كۈي اڭىزدارى

(1)

قابىلالدى ابدوللا ۇلى
باسپاعا داينىنداعاندار: قۋانىش بايمۇرات ۇلى
گۈلنار قۋانبەك قىزى

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(ئۆزبېكىستان قىتئەسى ۋە ئۆزبېكىستاننىڭ ئۆزبېك تىلىدىكى نەشرىياتى 348 - نۆمۇرى)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكانىنىڭ تاراتىلدى
شىنجاڭ باباي باسپاسى تەرىپى شەكىلى سەرىكتىگىندە باسلىدى

فورمات 1/32 880 × 1230 ، 6.25 باسپا تاباق

2009 - يىلى ، 1 - باسپاسى

2009 - يىلى ، 1 - باسپاسى

تېراڭى: 3000 — 1

ISBN 978 — 7 — 228 — 12604 — 0

باغاسى: 12.00 يۋان

باسپادان

قازاق حالقىنىڭ اۆز ادەبىيەتى ءوزىنىڭ كوركەمدىك -
يدەيالىق نارىمەن، ەستەتيكالىق قۋات - تەگەۋرىنىمەن، ءتۈر -
جانرلارنىڭ مولدىمەن، تاقىرىپتىق جانە سىۋجەتتىك
بايلىمەن، قوعامدىق - ەلۋمەتتىك جانە تارىيەلىك تەرەڭ ءمان -
مازمۇنىمەن ەرەكشەلەنەدى . ول كۈنە تاس داۋىرىندە پايدا بولپ،
تۈركىلىك تۈستى باستان كەشىرگەن، ودان بەرى دە قازاق
حالقىنىڭ قالىپتاسۋ تارىخىمەن بىتە قايناسپ، بىرگە جاساپ
كەلە جاتقان تەڭدەسى جوق رۋحاني مۇرا . ول بايرىعى اتا -
بابالارىمىزدىڭ نانم - سەنىمدەرىنەن، تارىخىنان، تۈرمىس -
تىرشىلىگىنەن، اسىل - ارمانى، بىيك مۇراتىنان جان - جاقى
ماعلۇمات بەردى ءارى ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتتىڭ عاسىرلار
تىزبەگىندەگى تاريحي وزگەرىسەن، ەتيكالىق سانامەن قارايلاس
ءجۈرپ وتكەن جولسىن دا كوز الدىمىزعا ەلەستەتە الادى . اۆز
ادەبىيەتنىڭ شىعارۋشىسى دا، تاراتۋشىسى دا، تىڭداۋشىسى دا -
حالىق . سوندىقتان، ول شىن مانىندە، حالقتىڭ ءوز ەنشىسى
بولپ تابىلادى . ياعنى اۆز ادەبىيەتى - حالق
شىعارماشىلىعىنىڭ ايرىقشا سالاسى، اۆزىشا شىعارىلىپ، اۆزىشا
تاراعان كوركەم ادەبىي تۈنىدىلاردىڭ جيىنتىق اتاۋى . سونمەن
بىرگە، عىلىم مەن مادەنيەتتە «حالىق شىعارماشىلىعى»،
«حالىقتىڭ اۆزىشا ءسوز ونەرى» دەيتىن اتاۋلار دا وسىعان جاقىن
ماعىنادا قولدانىلادى . 1846 - جىلى اعلىشىن عالمى ۆيلىيام
تومس ۇسىنعان فولكلور (اعلىشىنشا حالق دانالىعى) ءسوزى دە

اۋىز ادەبىيەتى اتاۋى ءۇشىن حالقارالىق عىلمىي اتاۋ رەتىندە قابىلدانغان. بۇلاردىڭ قاي - قايسىسى دا ءبىرىنىڭ ورنىنا ءبىرى قولدانىلىپ كەلەدى. باتىس ەۋروپا، امەرىكا، اۋسترالىيا حالقتارىنىڭ ءعىمىندا بۇل ءسوزدىڭ ماعىناسى تىم اۋقىمدى، ول حالقتىڭ كىيىم - كەشەك، قۇرال - جابدىق، ادەت - عۇرىپ، تۇرمىس - سالت، نانىم - سەنىم، سونداي - اق، ءتۇرلى كوركەمونەرىن (پوەزيا، مۇزىكا، ءبىي، ويۇ - ورنەك، توقىما ونەرى، ت. ب) تۇتاستاي اتاۋ ءۇشىن قولدانىلادى. بۇل جاعىنان العاندا ول تەك اۋىز ادەبىيەتىن عانا ەمەس، «ەتنولوگيا»، «ەتنو مادەنيەت» دەيتىن ءعىمدارمەن دە ساباقتاسىپ، ماعىنالاسىپ جاتادى. قازاق ادەبىيەت تانۋ عىلىمىنداعى «اۋىز ادەبىيەت» دەگەن ءعىم دا «فولكلوردىڭ» وسى مانىمەن ساباقتاس دەپ قاراۋعا ابدەن بولادى. بۇلار ءبىرىن - ءبىرى تولىق سيپاتتاي بەرەدى. اۋىز ادەبىيەتىن زەرتتەيتىن عىلىمدى «فولكلور» دەپ اتاۋىمىزدا وسىعان بايلانىستى.

ءبىز وسى ۇستانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، قازاق ادەبىيەتىنە ەڭبەك سىڭىرگەن ءبىر ءبولىم عالىمداردى نەشە مارتە شەكە ءتۇيىستىرىپ «قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ قازىناسى» دەگەن فولكلور اتاۋىنا سىيىمدى تاقىرىپتا ۇلاسىپالى كىتاپ شىعارۋدى مىندەتكە الدىق. ماقسات - فولكلورعا جاتاتىن دۇنيەلەردى شاما بار تولىق قامتۇ. ويتكەنى، كوشپەلى قوعامدا فولكلور بەلگىلى ءبىر ەۋمەتتىك توپتىڭ عانا شىعارماشىلىعى ەمەس، جالپى حالقتىڭ حانى مەن قاراسىنا، باتىرى مەن بىيىنە، بايى مەن كەدەيىنە ورتاق ونەر، امبەگە تيەسەلى مۇرا. سول تۇستا بۇكىل قوعام اۋىزشا ونەر مەكتەبى بولدى. وسىعان لايىق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ جۇگى دە وراسان زور بولدى. حالقتىڭ تاريحي زەردەسى، فيلوسوفىالىق وي - تۇيىنىندەرى، پەداگوگيكالىق

تاجىرىيەسى، ادامگەرشلىك ولشەمدەرى، كاسىپتىك ادەبىيەتكە
ئەتان كوركەمدىك. سۇرانىستارى، تەاتىرلىق ونەرگە تىەسەلى ەسەسى
اۋىز ادەبىيەتىنە جۇكتەلدى. ەس جۇزىنىدە اۋىز ادەبىيەتىنىڭ
ارالاسپايتىن سالاسى قالعان جوق. ەبىز بايىرىعى اتا -
بابالارىمىزدىڭ وسىنداى ونەر مەكتەبىنەن جارالعان بارلىق
دۇنيەلەرىنىڭ باسىن بىرىكتىرىپ جالپى حالققا، كەلەر ۇرىققا،
زەردەلى زەرتتەرمەندەرگە تابىس ەتۋ ماقساتىندا «قازاق اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ قازىناسىن» الدارىڭىزعا تارتتىق.

قازاق اۋىز ادەبىيەتى ۇلكەن تۇلعالدان باسپا ەسوز بەتتەرىنىدە
جارقى كورىپ بولدى. ەبىراق، ەالى دە شاشىراندى كۆيدە. رەفورما
جاساپ، ەسك اشۇدان بەرگى 30 جىل بويى شىنجياڭ حالق
باسپاسىنان اڭىز - ەرتەگىلەر، قارا ولەڭدەر، قىسا - داستاندار،
قازاق ەمشىلىگى، دەنە تارىيە، ۇلتتىق اس - تاعامدار، ت.ب.
فولكلورعا قاتىستى دۇنيەلەر ۇزبەي جارقى كورىپ كەلەدى.
1979-جىلدان باستاپ «شالەىن» جۇرنالىن شىعارىپ اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ العاشقى سونى مۇرالارىن جىناپ، تۇڭغىش توپتا
باسىلىم كورسەتتى. ەبىز بۇل جولى وسى نۇسقالاردى نەگىزگە
الا وتىرىپ جانە ەلىمىزدىڭ ەشى - سىرتىندا باسلىم تاپقان
نۇسقالارىن سالىستىرۋ، سارالاۋ، تولىقتاۋ، رەتتەۋ ارقىلى
جانرلار بويىنشا جۇيەلى قۇراستىرىپ وتىرمىز.

قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ ەتۇر - جانرلارى مول جانە كۇردەلى
بولىپ كەلەتىندىكتەن جانرلىق جاقتان ەبولۋ بىزگە قىيىندىق
تۇدىردى. ەتۇرلى تانىمدار ارا تالاس - تارتىستان سولڭ اقىندار
ايتىسى، اڭىز - ەرتەگىلەر، باتالار، جاڭگىلپاشتار، جۇمباقتار،
جىراۋلار جىرلارى، زالڭ - جارىغلار، كۇلدىرگىلەر، قارا
ولەڭدەر، قىسا - داستاندار، ماقال - ماتەلدەر، مىسال -
نامىسلەر، تۇرمىس - سالت جىرلارى، ۇلەسكەرلەر، ۇلتتىق

وينندار، خالق اندەرى، شەجىرە، شەشەندىك سوزدەر دەپ ون
 سەگىز توپقا جىكتەدىك. عىلمىي ءبولۇڭ جامىنا قاتارلىق تالاپ
 قويغانىمىزبەن كەيىنەر وقشاۋ قالاتىن جانرلاردى وسى توپتىڭ
 ئىجايلى بىرىنە تەلىدىك. مىسالى: ميفتەرگە قايسىلار جاتادى،
 ائىزدارغا قايسىلار جاتادى دەگەن سياقتى ماسەلەلەرگە كەلگەندە
 پىكىر بىرلىگىنە كەلە الماعاندىقتان «ئىخىز - ەرتەگىلەر» دەگەن
 ءبىر اتپەن جىبەرپ ئىجايىنا قاراي ورنالاستىردىق. ماقال -
 ماتەلدەر بۇدان بۇرىنقى باسلىمىمداردىڭ جانە شەتەلدەگى
 باسلىمىمداردىڭ بارىندە تاقىرىپتارغا بولىنگەن، ءبىراق، مۇنداي
 ماقال - ماتەلدەر وتە كوپ قايتالانادى، ويتكەنى، قازاقتىڭ ءبىر
 ماقالى بىرنەشە ماعىنا بەرپ، بىرنەشە تاقىرىپتى قامتىدى.
 سوندىقتان، ءبىز الفاۋىت تارتىپكە سالپ (ءبىرىنشى جولدىڭ
 ءبىرىنشى دىبىسىن نەگىزگە الپ) شىعاردىق. خالق اندەرىنىڭ
 قاي ءبىرىن الساق تا تۇلىۋ ائىزى، تارىخى بار ءارى خالىقتىق
 قاسىيەتى بويىنشا كوپ ۋارىانتتى. ءبىز خالىق اراسىنا ەڭ كوپ
 تارالغان ءبىر نەمەسە بىرنەشە ۋارىانتتىن نەگىز ەتتىك. سونمەن
 بىرگە مۇمكىندىگىنشە ەڭ بايرىعى نۇسقاسىن الۋدى ولشەم
 ەتتىك. ال، «كۆي ائىزدارىنا» دا وسى ءۇردىستى ۇستاندىق،
 نەگىزىنەن خالىقتىق سىپات العان تۇنىدىلاردى بەردىك. قالعان
 پىكىردى وقىرمان ءوز قولدارىنا العان سولڭ ايتار دەپ وسى
 بويىنشا باسۋعا كەلىستىك.

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

2008 - جىل، شىلدە

مازمۇنى

- 1 شىخراۋ
- 6 بۈكەن جارعاق
- 7 جالعز جىگىت
- 8 كۈك تۈبەت
- 8 ئىشراقىتى بوز
- 10 الشاڭ قوڭىر
- 10 كۈك دۈنەن
- 12 الا ايعىر
- 13 جالعز جىگىت
- 15 مۇڭلى قىز
- 16 بەگەن
- 19 ۋىش كۈيدىڭ اغىزى
- 20 دەلداڭ كۈيى
- 22 سارى بەل
- 23 تورت جايۋاۋ كۈيى
- 24 انتەڭ، جالعان، تۈل دۈنيە
- 24 كۈزەتشى قىز جانە جەتمەقوڭىر

- 26 سارى وزەن
- 26 سارى وزەن
- 28 كۆڭۈرەنۆ
- 28 كوك بۇقا
- 30 بالچىڭ كەر
- 31 مايدا جال - تەل قوڭىر
- 31 نار يىدىرگەن
- 33 اققۇ
- 34 اڭشىنىڭ زارى
- 34 ەرتىس تولقىنى
- 35 بەيجىڭ قارا ئىگەن
- 35 قايران اكەم قايتەيىن
- 35 بوزىڭگەن
- 36 بەيجىڭ سارى اتان
- 36 شاقاباي شالاپ
- 37 ارمان - اي
- 37 بالچىڭ كەر
- 38 ورەلى كەر
- 38 كوك سەركە
- 39 كوك سەركە
- 39 بۇلدىر تاۋ
- 40 قۇدىرەت تورعاي
- 40 قۇدىرەت تورعاي
- 41 بوزىڭگەن

42 بالجينڭ كەر

42 بوكتەرگى

43 جىلقىدا

43 بۆلبۈل ايشا

44 الا كوز اتتىڭ ءجۇرسى

44 شىڭىراۋ

45 شىڭىراۋ

45 شىڭىراۋ

46 شىڭىراۋ

46 شىڭىراۋ

46 شىڭىراۋ

47 شىڭىراۋ

47 تايشىننىڭ تارعىل بۇقاسى

48 زامان

48 ەركىندىك

48 زارقتىم

49 سالكۈرەڭ - مولقوڭىر

49 قوزى كۈرەڭ

50 تەل قوڭىر

57 جانبەكتىڭ كوك بەستىسى

60 سامۇرىقتىڭ زارى

63 كوك سەرگە

64 بالجينڭ كەر

65 قوڭىر قاز

- 66 اغشىنىڭ زارى
- 67 تەپەڭ كوك
- 68 ماڭغابىلدىڭ قارا قاسقاسى
- 72 سارى بەل
- 73 قارا جورغا
- 73 بوز ايعىر
- 74 اقساق ايۋ
- 75 كەربەز قىز
- 76 قارا قۇلاق اتنىڭ جۇرىسى
- 77 ورەلى كەر
- 78 بەدەۋ كوك
- 78 ايدار بەكتىڭ قوڭىر كۈيى
- 81 امىرەنىڭ وي تولغاۋى
- 82 اقساق قوڭىر قوي
- 83 تايشىنىڭ تارەل بۇقاسى
- 84 جورغا ايۋ
- 86 اسەم كوك
- 87 شوتايىدىڭ كۆڭل اشارى
- 88 رازىقتىڭ جاستار سالتاناتى
- 89 ەرتىس تولقىنى
- 89 اققابا
- 90 كوك تۈبەت
- 91 بايىشىردىڭ كۈيى — ارمان
- 92 مايدا قوڭىرالا

92	 راقىمنىڭ ۋەسىر تولغاۋى
93	 بۇركىتىنىڭ كۈيى
98	 امىراەنىڭ ارمانى
99	 اقىمجاننىڭ قوغىر كۈيى
100	 ۋازايدىڭ اق بەلبەۋاتى
100	 شىنبارات
103	 بۇزايىسى
105	 سارى وزەن
106	 سارى وزەن
107	 اققۇ
107	 بوزىڭگەن
109	 ەرتىس تولقىنى
111	 ەرتىس تولقىنى
112	 تەپەڭ كوك
112	 قۇلاننىڭ تارپۇ
113	 تەل كۈرەڭ كۈيى جايلى
113	 قۇر وىناق كۈيىنىڭ اغىزى
114	 كەربەز قىز
115	 اق بوران
116	 ارمان
118	 تەل قوغىر
121	 مۇڭلىق - زارلىق
122	 باقسى كۈيى
123	 ايدا بىلىم

- 123 كوك دونەن
- 125 قاراساي - قازي
- 126 قازاق - نوعايدىڭ ايرىلىسۋى
- 127 ەل ايرىلعان
- 128 سىرىم سازى
- 129 كەنەسارىنىڭ كوك بالاعى
- 129 كەربەزاق جەلەڭ
- 131 شاقىرۋ
- 132 تاۋ قۇدرەت
- 134 شۇبار كىيىك
- 137 جورعا ايۋ
- 138 قىزىلقان
- 138 بالچىڭگەر
- 144 نار يىدىرگەن
- 147 نوعايلىنىڭ زارى
- 150 قوس ئۇيىزدى ەسكەندەر
- 153 بەگىم بەر
- 156 جەتىم بالا
- 163 اقساق قاز
- 165 ساۋ قاز
- 166 بۈكەن جارعاق
- 167 قازاق پەن قالماقتىڭ كۈيى
- 168 قوش ەسەن بول
- 169 جامال - اي!

169	تەپەڭكوك
171	تۈركمەنباي سازى
171	حان جۇبانۇ
172	كەربەز قىز
177	سال جىگىت
178	قلىتپا
179	قوس كەلىنشەك
181	كارىبوز بەن سالتورى
183	اق ەرتىس
185	قارا اتتى مەن تور اتتى

شېخراۋ

ەرتەدە، وڭايىغا وتكەل بەرمەيتىن كوكجال دەگەن وزەننىڭ ەكى جەلاۋىنىدا بايىبول، تاۋاسار دەپ اتالاتىن ەكى اۋىل بولپىتى. بايىبولنىڭ كىشى كەلىنى گۈلبىيىكە، ەنەسەنە اقبل سالعاننان كەيىن اۋىلداى جىلقىشى بالانى شاقىرىپ:

— سەن تاۋاسار اۋىلىنا بار. كۈيەۋ جىگىت ازىلبەك ۇرىن كەلىپ كەتكەلى وسى اۋىلدىڭ ەسىگىن اشقان جوق. بالا ۇزى كەلەدى دەپ وتىرساق، كۈز كەلىپ، كوشى — قون بولپ كەتەتىن ۇتۇرى بار. سەن بار دا كۈيەۋ بالانى شاقىرىپ كەل. — دەپ جۇمسايدى.

جىلقىشى بالا تاۋاسىپ، تاس باسىپ، وتكەلدەن ات جالداپ ۇتۇپ، ازەر دەگەندە تاۋاسار اۋىلىنا بارادى. جىلقىشى بالا ازىلبەككە بىيەۋ باسىنان كەزىگىپ، كەلگەن بۇيىمىتىن وعان وڭاشالاپ جەتكىزەدى.

ونسىزدا ساعىنىشىپ سارعايىپ جۇرگەن ازىلبەك بۇل حابارعا قۇانادى دا، قاينىن جۇرتىنا كەشكىپى باراتىنىن ايتادى.

انىشى، ۇيىشى، كۈيشىلەردىڭ ۇيرىن توبىن ەرتىپ بايىبولدىڭ كىشى اۋىلىنا ازىلبەكتەر كەلگەندە، اۋىل توي بولپ جاتقان سەكىلدى ابىگەر ەكەن. قوناقتاردىڭ الدىنان شىعپ ات ۇستىلعان داياشلار بىرىنەن سول ۇيرى كەلىپ، قوناقتاردىڭ اتىن الپ ۇلتىپات كورسەتەدى.

اراناي ورنالاستىرىلعان ۇيلەرگە جايىعاسقان كۈيەۋ جىگىت جانە ونىڭ سەرىكتەرى اۋىل ازاماتتارىنىڭ «توي باستار»، «كۈي باسى» دەگەن كۈيلەرىن تىڭدايدى.

ازىلبەكتىڭ ونەرلى سەرىكتەرى ۇار الۋان ونەرلەرىن كورسەتىپ اۋىلدى دۇمانغا بولەيدى. ولار وسىلاي وتىرعاندا، ۇكىلى كامشات بوركىن شەكەسەنە سالعان ۇيرى توپ قىزدىڭ ورتاسىندا ازىلبەكتىڭ قالىڭدىعى

